

Саме тоді у волинських містах закладаються перші цеглини для створення системи міського господарства і починають втілюватися в життя значні комунальні проекти. На початку XX ст. міське господарство розвивається в усіх містах Волині, але найбільш активно ці процеси проявляються в тих містах, які демонстрували найвищі показники торговельно-промислової активності та були значними транспортними вузлами краю. На темпи робіт по веденню міського господарства негативно впливали нестача у міських властей фінансів та серйозні труднощі з кредитуванням комунальних проектів.

Джерела та література:

1. Державний архів Волинської області; 2. Державний архів Житомирської області; 3. Державний архів Рівненської області; 4. Центральний державний історичний архів України, м. Київ; 5. Алабин П., Коновалов П. Сборник сведений о настоящем состоянии городского хозяйства в главнейших городах России. – Самара, 1889. – 908 с.; 6. Вержбицкий Т.И. Краткое описание города Житомира. – Житомир, 1887. – 28 с.; 7. Вологодцев И.К. Особенности развития городов Украины. – Харьков, 1930. – Вып. 2. – 205 с.; 8. Воронин А. Записка о владельческих городах и местечках Юго-Западного края. – К., 1869. – Ч. 1. – 140 с.; 9. Галаневич П. Сто років Житомирським електричним станціям і мережам. Історична хроніка – роки і події. – Житомир, 1996. – Вып. 4. – 109 с.; 10. Города России в 1904 году. – СПб.: Центр. статист. ком. МВД, 1906. – 876 с.; 11. Города России в 1910 году. – СПб.: Центр. статист. ком. МВД, 1914. – 1158 с.; 12. Экономическое состояние городских поселений Европейской России в 1861 – 62 гг. – СПб., 1863. – Ч. 1. – VIII. Волынская губерния. – 35 с.; 13. Зуц Н.И. Описание города Старокопстантинова от начала основания до наших дней (1561-1884). – Старокопстантинов, 1884. – 85 с.; 14. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. – Т. Хмельницька область. – К.: Голов. ред. Укр. Рад. енцикл., 1971. – 674 с.; 15. Коган Л.Г. На рубеже столетий (Новоград-Волынский в конце XIX – начале XX ст. // Звягель древній і вічно молодий. Тези Всеукр. наук.-краєзн. конф. – Новоград-Волынский, 1995. – С. 20 - 21; 16. Коган Л.Г. Из истории

градостроительства Новограда-Волынского // Актуальні проблеми історії і літератури Волині та Кийщини: 36. наук. праць. – Житомир: Волинь, 1999. – Ч. 2. – С. 301 - 310.; 17. Костриця М., Кондратюк Р. Місто Старокостянтинів у кінці XIX – на початку XX ст. (за матеріалами газети “Волинь”) // Старокостянтинів і край у просторі часу. Матеріали Всеукр. наук. іст. – краєзн. конф. “Велика Волинь”. – Хмельницький – Старокостянтинів – Самчики, 1997. – С. 75 - 77; 18. Луцьку 900 років: 1085-1985. 36. документів і матеріалів. – К.: Наук. думка, 1983. – 300 с.; 19. Мокрицький Г. Залізнична станція Житомир: 100 років. Іст. – краєзн. нарис. – Житомир: Журфонд, 1996. – 48 с.; 20. Мокрицький Г. Житомир: Архіт.-краєзн. ілюстрований нарис. – Житомир: Журфонд, 1997. – 32 с.; 21. Мокрицький Г. Водопровід Житомира: 100 років історії (іст.-краєзн. ілюстрований нарис). – Житомир: Волинь, 1999. – 96 с.; 22. Мокрицький Г.П. Житомирське трамвайно-тролейбусне управління: 100 років трамвайному руху (іст.-краєзн. ілюстрований нарис). – Житомир: Волинь, 1999. – 144 с.; 23. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание второе. – СПб., 1874. – Т. XLV. – Отделение первое. – 1870. – № 48498.; 24. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание третье. – СПб., 1895. – Т. XII. – 1892. – № 8708.; 25. Прищеп О. Вулицями Рівного: погляд у минуле. – Рівне, 2006. – 223 с.; 26. Рижков В., Вознюк Л. Приватний і громадський транспорт в Житомирі в кінці XIX – на початку XX ст. // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродженню духовності народу. Матеріали Всеукр. наук.-краєзн. конф. – Житомир, 1996. – С. 114 - 115; 27. Щегловитов С.Г. Городовое положение с законодательными мотивами, разъяснениями и дополнительными узаконениями. – СПб., 1912. – 996 с.

Olena Pryshchepa

New Tendencies in the Urban Economy

Development of Volyn

(late 19th – early 20th centuries)

Summary

The author analyzes new positive tendencies in the urban economy of Volyn region. The tendencies became apparent in the late 19th – early 20th centuries in such areas as lighting of inhabited localities, urban planning, and development of public transportation.

© Павло Сацький
(м. Київ)

УДК 94 (477) «1918/1919»

ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СТАТЕЙ МИРНИХ ДОГОВОРІВ, ПІДПИСАНИХ У БРЕСТ-ЛИТОВСЬКУ В 1918 р. ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО СТАТУСУ УКРАЇНИ

Проголошена 20 листопада 1917 р. Третім Універсалом Української Центральної Ради УНР прагнула здобути статус суб'єкта міжнародних

відносин. Надійною основою інтеграції України в систему міждержавних відносин було становлення стабільного зовнішньоекономічного курсу, особливо

торгових і кредитно-фінансових відносин із іноземними державами. Але інтеграція УНР в момент її проголошення у світову систему торгово-фінансових відносин була ускладнена станом війни у Європі.

Інтегруватися у систему міжнародних економічних відносин для України було можливим взявши на себе частину зовнішніх фінансових зобов'язань колишньої Російської імперії перед союзниками по блоку Антанта, як це, фактично, зробив Тимчасовий уряд Росії. УНР не могла взяти на себе утримання фронту великої довжини (Український фронт, колишній Південно-західний та Румунський) із деморалізованими військами, на заваді були також і труднощі у стосунках із радянським урядом у Петрограді. Із укладенням перемир'я на Східному фронті між РНК Радянської Росії й німецько-австрійськими військами 9 грудня 1917 р. й початком підготовки та роботи мирної конференції у Брест-Литовську для УНР виникла можливість укласти мирний договір із країнами Четверного союзу.

Мирні договори, підписані країнами Четверного союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) із УНР у лютому 1918 р. й із РСФРР у березні 1918 р., містили статті, якими відновлювалися торгові відносини між країнами-підписантами, перервані Першою світовою війною.

Дослідження економічних позицій договорів, укладених у Брест-Литовську у 1918 р., викликало інтерес вітчизняних дослідників у останні роки. Радянська історіографія подавала Брест-Литовські договори як кабальні й направлені на вилучення ресурсів із окупованих територій, саме у такому статусі розглядалася дослідниками радянського періоду територія України, зокрема німецьким дослідником А. Норденом [8] та радянським І. Кобляковим [6]. Українські дослідники дійшли думки, що торгівельно-економічні відносини між Україною і державами Четверного союзу були у режимі взаємного найбільшого сприяння і допомогли Україні у становленні зовнішніх торгових відносин [3].

Економічні статті Брест-Литовського договору УНР із країнами Четверного союзу визначили на декілька років, у період громадянської війни та становлення радянської влади на українських територіях, міжнародний статус економічного і торгового потенціалу України. Тому потребує дослідження економічна частина мирних договорів, підписаних у Брест-Литовську в 1918 р. З цією метою слід проаналізувати такі передумови й наслідки укладення Брест-Литовського договору країн Четверного союзу з УНР: австро-німецькі відносини навколо повоєнного устрою світу у завершальний рік Першої світової війни; основні принципи повоєнного устрою світу, закладені у Брест-Литовському договорі; статус економічного

і фінансового потенціалу України, встановлений договором, його динаміка та вплив на процес становлення політико-правового статусу українських територій на міжнародній арені.

Країни обох воюючих у Першій світовій війні блоків, Антанти й Четверного союзу, прагнули ще у період війни закласти правову основу повоєнних міждержавних відносин, а також створити правові можливості укладення миру й політичних гарантій досягнення декларованих воюючими блоками цілей війни. На момент укладення перемир'я між радянським урядом Росії й країнами Четверного союзу 9 грудня 1917 р. Німеччина й Австро-Угорщина, союзники по Четверному союзу, мали розбіжності у поглядах на мету війни і повоєнне майбутнє Центральної (Серединної) Європи. Австро-Угорщина була державою, існування котрої визначало порядок і статус народів у Центральній Європі [9, с. 278]. Австро-Угорський уряд прагнув зберегти цілісність держави й вдосконалити її політичний і конституційний устрій та створити у системі міжнародних відносин в Європі основи безпеки для існування Імперії. Цими прагненнями була зумовлена ініціатива Австро-Угорщини вирішити «польське питання» шляхом реалізації «австро-польського» варіанту, тобто, особистої унії Польщі із Австро-Угорщиною із династією Габсбургів на чолі й відновлення політичної цілісності польських етнічних територій [9, с. 278]. Польські території до початку війни перебували у складі Німеччини, Австро-Угорщини та Російської імперії, а у результаті наступу на Східному фронті австро-німецьких військ у 1915 р. територія Царства Польського (частина польських територій котра перебувала у складі Російської імперії) опинилася під контролем військ Німеччини і Австро-Угорщини [9, с. 278].

Німеччина розглядала становлення повоєнного політичного устрою світу на основі вирішення територіальних спорів у Європі за умов її економічного й політичного домінування. Російські політологи розмежовували позиції Німеччини й Австро-Угорщини щодо повоєнного устрою світу пишучи, що Німеччину вступити у війну вмотивувало прагнення здобути світове політичне домінування, натомість Австро-Угорщину – страх за своє майбутнє.

Перемир'я на німецько-російському фронті поставило перед Німеччиною й Австро-Угорщиною питання щодо впорядкування статусу народів, котрі проживали на окупованих німецькими і австрійськими військами територіях Російської імперії. Від раціонального вирішення цього питання залежала можливість закласти правові підвалини завершення війни на основі апробованих на територіях колишньої Російської імперії методах і принципах розв'язання спірних питань щодо статусу цих земель.

Процес створення правових основ впорядкування статусу народів Центральної Європи і територій колишньої Російської імперії, котрий розпочався із укладенням перемир'я на Східному фронті, яскраво ілюструє прагнення Німеччини і Австро-Угорщини спиратися на реанімацію системи міжнародного права, діючої до початку війни, й адміністративно-правової системи Російської імперії. Про це свідчить ініціатива у вирішенні польського питання шляхом монархічної унії на основі династичних міждержавних відносин. Такий принцип міжнародних відносин у німецькій зовнішній політиці було закладено О. фон Бісмарком при створенні Троїстого союзу [4, с. 549].

Політичні складові системи міжнародних відносин, закладені в Брест-Литовському договорі із УНР й Радянською Росією, мали бути підкріплені економічною базою. Тому в Брест-Литовському мирному договорі, укладеному 9 лютого 1918 р. із УНР, країнами Четверного союзу було закладено позицію, що торгові відносини між ними та Україною мають відбуватися на основі торгового договору між Німеччиною та Російською імперією 1894/1904 р., а із Австро-Угорщиною на основі відповідного договору 1906 р. [7, с. 302 - 303].

Після укладення мирного договору із УНР німецькі війська розпочали наступ проти Радянської Росії. Австро-Угорщина прагнула дотримуватися перемир'я, що дало підстави радянському уряду зробити пропозицію урядові цієї держави продовжити мирні переговори у Петрограді. Австро-Угорщина, словами її міністра закордонних справ О. фон Черніна, заявила Німеччині, що прагне добитися миру із Росією і у разі припинення переговорів у Брест-Литовську має намір укласти сепаратний мир. Тому підписання договору із УНР дало німецькій стороні можливість здійснити військовий тиск на Радянську Росію, не допускаючи підстав для сепаратних прагнень Австро-Угорщини. Із укладенням країнами Четверного союзу Брест-Литовського договору з УНР австро-угорські війська не дотикалися до військ Росії, оскільки фронти проти Австро-Угорщини контролювалися УНР, а статті договору щодо постачання українського продовольства задовольняли дефіцит продовольчого балансу перебуваючої у кризі Австро-Угорщини.

Стаття про відновлення дії німецько-російської торгової угоди містилася і у Брест-Литовському договорі країн Четверного союзу із Радянською Росією. Така позиція в Брест-Литовських договорах мала стати правовою основою процесу становлення економічної бази, необхідної у розбудові повоєнної системи міжнародних відносин, апробованої на територіях колишньої Російської імперії. Цією статтею в обох мирних договорах очевидним є досягнення Німеччиною правових підвалин її економічного домінування над

союзниками по Четверному союзу. Базою майбутніх міжнародних економічних відносин у Європі, в разі переможного завершення війни, мали стати російсько-німецька й російсько-австро-угорська торгові угоди.

Іншою ваговою економічною позицією Брест-Литовського договору із УНР було питання постачання українського продовольства країнам Четверного союзу. У протоколі переговорів між Німеччиною і Австро-Угорщиною було зазначено, що за певні політичні поступки Німеччина готова відмовитися на користь своєї союзниці від власної квоти на українське продовольство [9, с. 278]. Отже на основі надзвичайно вагової позиції у системі міжнародних відносин до початку Першої світової війни – продовольчих міждержавних торгових угод, Німеччина і Австро-Угорщина прагнули створити реальну основу відродження та функціонування системи міждержавних торгових відносин.

Відроджені Брест-Литовськими договорами торгові угоди, діючі до початку Першої світової війни, із колишньою Російською імперією забезпечувалися відповідними торговими контрактами між господарюючими суб'єктами країн-підписантів [1, ф. 3766, оп. 1, спр. 71, арк. 7 зв.]. Відповідно, зважаючи на традицію у впорядкуванні міждержавних відносин після війни, укладення мирних договорів, котрі підводили її підсумок, мало передбачати закладення в них процедури підбиття матеріального й фінансового балансу воєнного періоду та створення системи розподілу відповідальності за ліквідацію матеріальних наслідків війни й завдання збитків. Тому особливості торгового балансу між Україною (у статусі правонаступниці Російської імперії) та Німеччиною й Австро-Угорщиною, продиктовані воєнною ситуацією, мали бути інтегровані до системи розподілу відповідальності за економічні наслідки війни. У разі укладення мирного договору на користь Німеччини та її союзників, на що вона, безумовно розраховувала, відповідальність за особливості торгового балансу, продиктовані станом війни, мала лягти на військових противників країн Четверного союзу. Таким чином, УНР могла інтегруватися у систему міжнародних економічних відносин лише у контексті зовнішньоекономічної політики Німеччини і Австро-Угорщини. У той же час УНР інтегрувалася у систему міжнародних відносин в руслі зовнішньополітичного курсу Німеччини у статусі правонаступника зовнішньоекономічної частини правової «спадщини» (міжнародних угод та зовнішніх зобов'язань) колишньої Російської імперії.

У політичній ситуації, котра виникла на території Російської імперії після революційних подій 1917-го р., актуально як для країн Четверного союзу так і Антанти було зберегти ефективність функціонування та фактичне збереження статусу

транспортних магістралей і пропускних пунктів (морських портів, залізничних станцій тощо) [1, ф. 3766, оп. 3, спр. 8, арк. 86]. На територіях, які були задекларовані Третім Універсалом Української Центральної Ради у статусі територій УНР, розміщувалося багато таких магістралей та пунктів порівняно з іншими регіонами Російської імперії. Тому укладення торгових угод УНР із країнами Четверного союзу, а особливо з Німеччиною та Австро-Угорщиною, забезпечувало ефективність та статус транспортних магістралей і пунктів, означений їхнім призначенням, інтегруючи Україну в систему фінансово-кредитних відносин у Європі, оскільки транспортні послуги й послуги зв'язку оплачувалися німецькою й австро-угорською стороною їхньою валютою за курсом, встановленим Брест-Литовським договором [1, ф. 3766, оп. 3, спр. 9, арк. 66 зв.].

Відповідно, прецедент функціонування транспортних шляхів у статусі, планованому в процесі їх будівництва й практики експлуатації, мав визначати статус цих стратегічних об'єктів і у процесі становлення повоєнної системи міжнародних відносин. Уряд Української Держави надав Міністру Шляхів Сполучення повноваження формувати власну тарифну політику та регламент експлуатації залізниць на територіях України згідно Уставу російських залізниць [1, ф. 3766, оп. 3, спр. 9, арк. 2 зв.]. Тому й після падіння гетьманського режиму система залізниць на українських територіях продовжувала функціонувати згідно Уставу російських залізниць, а спадковість цього Уставу за гетьманського періоду забезпечував саме Брест-Литовський мирний договір між країнами Четверного союзу й УНР, зокрема, його економічні позиції. Саме зовнішньоекономічні зобов'язання України зміцнили правові підвалини режиму й тарифів мережі залізниць на українських територіях. Отже, Брест-Литовський договір мав велике значення у формуванні системи міжнародних торгових відносин після завершення Першої світової війни у якості основи для розбудови торгово-економічного балансу мирного періоду. Адже останнім правовим документом перед незворотною мирною конференцією після війни, згідно котрого функціонували транспортні магістралі на територіях колишньої Російської імперії функціонували за своїм призначенням, був Брест-Литовський договір країн Четверного союзу із УНР та Радянською Росією. Це давало підстави представникам країн Антанти побоюватися цілковитої колонізації території колишньої Російської імперії Німеччиною [2, с. 270 - 271].

Брест-Литовські договори продовжували діяти та регламентувати зовнішньоекономічну діяльність УНР й українських територій до моменту підписання Версальського мирного договору, оскільки лише після його підписання Німеччина

відмовлялася від Брест-Литовських угод. Брест-Литовський договір у листопаді 1918 р. анулювала і Радянська Росія. Німецькі війська, із початком підготовки мирної конференції, мали забезпечувати порядок і стабільність функціонування транспортної системи, промисловості тощо на території України [1, ф. 3766, оп. 3, пр. 8, арк. 80 зв.]. Заміна німецьких військ польськими згідно німецько-польської угоди 5 лютого 1919 р. на українських територіях посилювала легітимність економічної частини Брест-Литовського договору із УНР у період між завершенням Першої світової війни та укладенням Версальського договору, оскільки відновлена за політичної підтримки з боку Німеччини Польська держава таким чином фактично опинялася у правовому полі дії Брест-Литовського договору, забезпечуючи чинність деяких його позицій щодо українських територій.

Скасування, згідно із Версальським договором, дії Брест-Литовської угоди країн Четверного союзу з УНР актуалізувало потребу врегулювання статусу транспортних магістралей та портів на території України, також було необхідно забезпечити політичні умови виконання контрактів, укладених між господарськими суб'єктами УНР і Української Держави, з одного боку, та Німеччини і Австро-Угорщини, з іншого. Багато із цих контрактів успадкували нові державні утворення, котрі виникли за політичної й правової підтримки країн Антанти на територіях Австро-Угорщини і Німеччини. Невизначеністю міжнародного правового статусу транспортних магістралей і портів на українських територіях стимулювалося активне втручання у політичну ситуацію в Україні країн Антанти у формі інтервенції [5, с. 303 - 304].

Країни Антанти вважали за доцільне врегульовувати статус українських територій відповідно до правової системи колишньої Російської імперії. Стан громадянської війни на території України, не визначеності політичного режиму, протистояння між арміями Директорії УНР, Червоною Армією Радянської Росії та Добровольчою армією А. Денікіна вимагав від країн Антанти юридично врегулювати свою інтервенцію та надати політичну й матеріальну підтримку одній із воюючих сторін. Країни Антанти надали підтримку політичному керівництву Добровольчої армії А. Денікіна, поставивши за політико-правову основу союзницьких відносин необхідність відновити зовнішньоекономічну «спадщину» колишньої Російської імперії та визнати зовнішні зобов'язання колишньої імперії [10, с. 2 - 4].

Директорія УНР була фактично визнана командуванням німецьких окупаційних військ на території України без узгодження цього питання із представниками країн Антанти на початку грудня 1918 р. [1, ф. 3766, оп. 3, спр. 8, арк. 79-79 зв.]. У Німеччині наприкінці 1918 – на початку 1919 рр.

була не стабільна внутрішня політична ситуація, не визначено було після повалення монархії Гогенцоллернів наступництво влади у державі. Тому командування майже мільйонною окупаційною армією на територіях колишньої Російської імперії мало змогу активно впливати своїми політичними діями на динаміку статусу Німеччини та закладати основи зовнішньополітичного курсу держави. Не стабільна ситуація на українських територіях сприяла зміцненню політичного статусу окупаційних військ на них. Тому командування окупаційними військами мало змогу та прагнуло проводити активну політичну діяльність, додатковим стимулом було прагнення повернутися на батьківщину. Угода німецького командування окупаційними військами із Директорією давала змогу німцям користуватися українськими залізницями для постачання товарів та готувати свою евакуацію.

Слід відзначити, що у 1919 р. важливе значення для врегулювання статусу українських територій мало питання долі продовольчих ресурсів України. Адже на 1919 господарський рік було продовжено ряд контрактів між Українською Державою й країнами Четверного союзу, укладених на основі традиційних зовнішньоекономічних напрямків Російської імперії, котрі успадкували й нові держави, утворені на територіях Австро-Угорщини та Німеччини. Контракти стосувалися постачання продовольства та інших стратегічних товарів.

Контроль українських територій мав значення як фактор контролю агропромислового комплексу, а без постачання українського продовольства на ринки Європи не можливим було забезпечення стабільності балансу продовольчого ринку. Стабільне виконання зовнішньоекономічних угод, укладених на основі Брест-Литовського договору країн Четверного союзу із УНР, сприяло забезпеченню фінансового балансу на територіях колишньої Російської імперії контрольованої військами країн Антанти та білогвардійськими військами.

На основі фінансово-економічної частини Брест-Литовського договору було розбудовано фінансову систему Української Держави. Завдяки Німеччині Українська Держава мала достатні обсяги валютних резервів та кредитних ліній, відкритих німецькими й австро-угорськими фінансовими структурами [1, ф. Р-4 сч., оп. 1с, спр. 15, арк. 260]. Після укладення 11 листопада 1918 р. перемир'я у Першій світовій війні фінансовий та економічний потенціал переможених країн опинився під контролем країн переможців у очікуванні укладення мирного договору. Відповідно, фінансова система України та її торгово-економічна діяльність опинилася під моніторингом країн Антанти. Наприкінці листопада – у грудні 1918 р. уряд П. Скоропадського активно фінансово сприяв

розбудові Добровольчої армії А. Денікіна та інших білогвардійських формувань на територіях Російської імперії [1, ф. 3766, оп. 3, спр. 8, арк. 93]. Зважаючи на те, що фінансові та валютні резерви Української Держави перебували у банках Німеччини і Австро-Угорщини й, відповідно, знаходилися під моніторингом країн Антанти, а торгово-економічні підвалини фінансової системи у вигляді зовнішньоекономічних договорів на 1919 р. залежали від контролю за засобами їх виконання – транспортними магістралями України, фінансова стабільність та кредитоспроможність політичного керівництва Добровольчої армії залежала від країн Антанти. Асигнування урядом П. Скоропадського коштів на білогвардійський рух давало підстави країнам Антанти розраховувати на те, що фінансова система колишньої Української Держави має створити умови для відродження фінансової системи майбутньої Росії й завдяки їй можливим стане в майбутньому виконання зовнішньоекономічних зобов'язань колишньої Російської імперії. Це було однією із підстав для країн Антанти не допускати розбудови фінансової системи УНР на основі фінансово-економічних резервів Української Держави та відмовити УНР у визнанні й політичній підтримці.

Отже, політичні й економічні суперечності між основними союзниками Четверного союзу, Німеччиною і Австро-Угорщиною, позначилися на становленні торгово-економічних відносин цих країн із УНР, зокрема, у питанні постачання продовольства. Також, торговельні й фінансово-кредитні відносини на основі Брест-Литовського договору позначилися на становленні політичного устрою Середньої Європи (територій Австро-Угорщини). Спираючись на економічні статті договору із УНР країни Четверного союзу планували закласти підвалини повоєнного устрою світу на основі системи довоєнних торгових договорів між Німеччиною і Російською імперією. Також економічні статті Брест-Литовського договору врегулювали міжнародний статус українських транспортних магістралей – залізничних мереж і портів й забезпечили їхнє функціонування за прямим призначенням, заклавши правові підвалини участі українських територій у системі міжнародних торгових і фінансово-кредитних відносин. Наслідки дії Брест-Литовського договору, зокрема створення на основі його економічної частини фінансової системи Української Держави і політичних аспектів її функціонування у останні тижні існування Гетьманату, позначилися на статусі українських територій у наступний період громадянської війни на них.

Детальний аналіз економічної частини Брест-Литовських договорів дає змогу дослідити особливості міжнародного статусу фінансової

системи України та процесу її інтеграції у систему міжнародних відносин та особливості міжнародного статусу урядів котрі поширювали свою юрисдикцію на українські території котрі перебували у складі колишньої Російської імперії у 1919-1921 рр.

Джерела та література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України; 2. Архів полковника Хауза. – У 2 тт. – Т. 2. – М., 2004; 3. Барвінська П. Українсько-німецькі відносини в 1917-1922 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07. 00. 02 / Одеський національний у-тет ім. О. Мечникова. – Одеса. – 2001; 4. Бисмарк О. фон. Мемуари залізничного канцлера. – М., 2003; 5. Великий князь Михайл Александрович: Воспоминания. Мемуари. – Минск, 2004; 6. Кобляков И. От Бреста до Рапалло. Очерки истории советско-германских отношений с 1918 по 1922 г. – М., 1954; 7. Мирный договор между Германией, Австро-Венгрией, Болгарией и Турцией, с одной стороны, и Украинской Народной Республикой – с другой. 9 февраля 1918 г. // Советско-германские отношения от переговоров в

Брест-Литовске до подписания Рапалльского договора. – У 2 тт. – Т. 1. – М., 1968; 8. Норден А. Между Берлином и Москвой. К истории советско-германских отношений. – М., 1956; 9. Протокол переговоров в имперской канцелярии между представителями Германии и Австро-Венгрии. Берлин, 5 февраля 1918 г. // Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Рапалльского договора. – У 2 тт. – Т. 1. – М., 1968; 10. Россия и союзники. Обмен нотами между Союзными державами и Верховным Превателем России адмиралом Колчаком. – К., 1919.

Pavlo Sats'kyi

Economic Issues of the Brest-Lyтов's Peace Agreement of 1918 and Their Value for Ukraine's International Status Summary

The article deals with investigation of political and legal values of economic issues of the Brest-Lyтов's peace agreement of 1918 for the international status of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian State.

УДК: 94 (477.82):[338.43.021.8+626.87]

© Віра Семешук
(м. Дубно)

СТОЛИПІНСЬКА АГРАРНА РЕФОРМА І МЕЛІОРАТИВНІ РОБОТИ НА ВОЛИНІ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

На початку ХХ ст., у порівнянні з попереднім періодом, для проведення меліоративних робіт склались дещо відмінні суспільно-історичні умови. Цілком очевидною стала необхідність збільшення виробництва зерна, що в тодішніх умовах було можливим тільки при умові розширення посівних площ. Хліб був необхідний як для внутрішніх потреб (рубіж ХІХ–ХХ ст. позначений цілою серією неврожаїв, що приводили до голоду), так і для зовнішньої торгівлі (конкуренція з США, Канадою, Аргентиною). На початку ХХ ст. ввіз дешевого американського зерна в Європу суттєво скоротився, внаслідок чого ціни на нього стабілізувались і почали зростати [10, с. 170].

Політичні міркування у проведенні меліоративних робіт дещо змістились в бік задоволення потреб не поміщицьких господарств, а в першу чергу селянських, що утворювались внаслідок проведення Столипінської аграрної реформи. Реформа була задумана урядом з метою стабілізації ситуації на селі, що могло бути досягнуте шляхом створення прошарку міцних селянських господарств. З цією метою було прийнято ряд законодавчих актів, які регулювали вихід селян із общини та подальше впорядкування їх земельних ділянок. Це указ від 22 листопада 1906 р., який після затвердження царем став

законом від 27 червня 1910 р., та закон про землеустрій від 29 травня 1911 р. Іншими основними напрямками реформи, що традиційно висвітлюються у науковій літературі була кредитна допомога селянам через Селянський банк та переселенська політика [10, с. 540-541].

На Волині потреба проведення реформи визначалась не стільки необхідністю руйнування общини, яка тут на початку ХХ ст. відігравала незначну роль, скільки селянським малоземеллям. У пореформений період у Волинській губернії селянські наділи на одну рев'язку душу скоротились на 51,5% [10, с. 533]. Малоземелля і безземелля обумовлювали неефективність виробництва у дрібних селянських господарствах, що в кінцевому рахунку приводило до систематичного бідунства їх власників і, як наслідок, соціальної нестабільності на селі. На Волині проведення Столипінської реформи фактично співпадало із поширенням на цей регіон дії системи земських установ у 1911 р., що спричинило становлення нової системи організації меліоративних робіт. Земські установи поділялись на губернські та повітові. Вони складались із Земських зборів, що мали розпорядчу владу і контролювали виконавчі органи у вигляді Земських управ. Сферою діяльності земських установ була, зокрема, допомога землеробству. Земські збори могли через губернаторів просити уряд про